

vzorke slov súčasnej slovenčiny Na uvod sa žiada povedať niekoľko všeobecných viet o lexikálnej rovine jazyka a jej vyvinových trendoch a o vplyve latinčiny na slovenčinu, ktoré zakotvia našu prácu do širšieho kontextu

Rozličné jazykovedné práce sa zhodujú v názore na to, že lexikálna rovina jazyka sa rozvíja najdynamickejšie, je najprístupnejšia zmenám lebo odraža nielen vnútro- ale aj mimojazykové procesy a je nimi ovplyvňovaná (porov Lingvističeskij encyklopedičeskij slovar, 1990, s 257, Encyklopedia jazykovedy, 1993, s 44) Mnohé slova zanikajú, mení sa význam slov, ich štylistická charakteristika a slovnodruhové zaradenie, nové slová do jazyka, do jeho slovnej zásoby pribudajú

Príčiny zániku lexem v jazyku (či už ako celku alebo len niektorého ich významu) sú rôzne Mnohé slová vypadávajú z používanej slovnej zásoby preto, lebo zanikne nimi označovaná realia, inokedy sa ukáže zivotaschopnejším synonymným výrazom a vytlačí slovo na okraj slovnej zásoby – to môže potom zaniknúť Tento proces nebyva ani priamočiary, ani náhly, niekedy trva desiatky rokov Slovo (príp niektorý jeho význam) sa postupne vysuva na perifériu slovnej zásoby, zastaráva, archaizuje sa Tento proces sa stáva zrejším, ak porovnáme kvalifikatory príslušnej lexémy v slovníkoch z rôznych časových období Takýmto spôsobom v minulých storočiach „odisli“ zo staršej slovenskej slovnej zásoby napr mnohé domáce právne termíny, ktoré boli vytlačene latinskými synonymami, prípadne sa iba zmenili, posunuli ich význam

„V slovenských jazykových pamiatkach zo 16–18 storočia nachádzame celý rad ďalších slov prevzatých z latinčiny, ktoré sa dnes už nepoužívajú *aestimovat, accomodovat sa, cedovat, cession, fabula* (vo význame nepravdivé reči, taranie), *fassia, fatens, poena, successor* atď“ (Habovštiakova, 1996, s 86) Mnohé ďalšie príklady možno nájsť v Historickom slovníku slovenského jazyka

Viac ako proces zániku lexem v jazyku bude pre nás z hľadiska spracovanej témy zaujímavý opačný jav – obohacovanie slovnej zásoby novými slovami

Podľa viacerých autorov prevládajú v jazyku vyvinové zmeny, ktoré obohacujú slovnú zásobu teda prírastok vždy prevažuje nad ubytkom slov (porov Encyklopedičeskij lingvističeskij slovar, 1990 Tibenská, rkp) K procesom obohacujúcim slovnú zásobu patrí vznik úplne nových slov (zväčša z už jestvujúcich) rôznymi slovotvornými postupmi, ako aj preberanie existujúcich lexikálnych jednotiek z iných jazykov a ich postupne prispôbenie domacemu jazykovému systému

„Pre preberanie slov je veľmi závažná kontaktná situácia, ktorá ma v jednotlivých prípadoch odlišný charakter Kontakt vzniká totiž osobným stykom alebo knižnou cestou Dôležitý je tu ďalej stupeň afinity jazykov t j príbuznosť alebo nepríbuznosť jazykov“ (Horecky – Buzassjova – Bosak a kol, 1989, s 274) Slovenčina mala priamy styk so susednými jazykmi, aj

keď v nerovnakej miere Ale celkom osobitný vplyv nielen na slovenčinu, ale na všetky európske jazyky mali klasické jazyky – latinčina a gréčtina Predovšetkým latinčina, jazyk vzdelaneckej stredovekej Európy „Latinčina bola nielen sakralný jazyk cirkevných inštitúcií v starom Uhorsku, ale aj jazyk kraľovských kancelárií, rozličných vyšších i nižších administratívno-právnych ustanovizní, škôl, ba neskôr aj jazyk stredovekej vedy a beletrie“ (Krajčovič, 1981, s 202)

Naši predkovia s latinčinou prichádzali do styku už v najstaršom období Mnohé slová neprenikali k nám priamo, ale sprostredkované, cez iné jazyky Tak to bolo napr s mnohými náboženskými termínmi, ktoré sa do slovenčiny dostali cez nemčinu (príklady podľa Krajčoviča, 1981, s 199)

Slov.	sthnem.	Lat.
mních	munih	monachus
žehnať	seganen	signare
kostol	kastel	castellum

Najstarším obdobím sa tu myslí približne 11 stor O vplyve latinčiny na staršiu slovenčinu svedčia prevzatia, ako je slovo *tehla*, lat *tegula*, odrazila sa v ňom zmena $g > h$, ktorá sa v slovenčine uskutočnila v 12 stor Keďže v prevzati je hlaska h , je zrejme, že muselo byť zo staršieho obdobia, lebo zmena $g > h$ v ňom prebehla ako v domácich slovách (porov *hlava, noha, hora, Hlohovec Vah, Hrnčiarovce*)

Vplyv latinčiny postupne slabol Bola nahradzana, niekde skôr, inde pozdejšie, domácimi jazykmi, ktoré preberali funkcie spisovného vyjadrovacieho prostriedku jednotlivých národných spoločenstiev Na Slovensku, ktoré bolo časťou Uhorska, preniká do písomnosti slovenčina v priebehu 16–18 stor Latinčina však neprestáva fungovať ako spisovný jazyk a jazyk vzdelancov až do polovice 19 stor Jej vplyv na slovenčinu možno označiť za mohutný tak z časového, ako aj z kultúrneho hľadiska Obohacovanie slovenskej slovnej zásoby lexikálnymi vypožičkami je práve touto funkciou latinského jazyka v stredovekom Uhorsku, praktickým bilingvизmom (u vzdelancov) najväčším ovplyvnené

Naša práca by mala objektivizovať doterajšie zistenia v oblasti zastupenia lexikálnych prevzatí z latinčiny a z gréčtiny v slovenčine V študovanej literatúre sme sa často stretávali s vyjadreniami, že „vplyv latinčiny na domáce jazyky v Uhorsku bol značný“ (Habovštiak, 1983, s 79), že „najbohatším zdrojom preberania sú klasické jazyky – gréčtina a latinčina“ (Risova, 1989 s 237), že „grecko-latinské prvky sa vo vedeckej i technickej terminológii dosť široko využívajú“ (Horecky, 1989, s 135) Vie sa teda, že gréckych a latinských lexikálnych prevzatí je „dosť“ alebo „veľa“ Ale nestretli sme sa dosiaľ s prácou, ktorá by tieto údaje kvantifikovala

Základnou úlohou pri sledovaní lexikálnych prevzatí z latinčiny a z gréčtiny, ako sme už v uvode spomenuli, bolo práve štatisticky vyjadriť ich zastupenie v súčasnej slovenčine